

is to be opened in 1990. It is planned for the museum to acquire the premises of the railway station and to adapt them. Preparations are in progress for the exhibition *Man and stone* which is to demonstrate the concept of the museum's permanent display in the manner of an open museum with a creative approach to the exhibits.

The Museum of the Revolution of the Peoples of Yugoslavia established in 1959, is situated in premises in the city centre (Marx and Engels Square) showing a display from 1970. In 1961 architects were invited to offer designs for a new museum building. The design of the Zagreb architect Vjenceslav Richter was chosen and the construction begun. It had to be stopped however for the lack of funds, but its base has been conserved. The design is still expedient and in agreement with modern museological requirements.

The »Josip Broz Tito« Memorial Centre opened an ethnographic collection in the premises of the Old Museum. The exhibition shows national costumes, handicrafts, textiles, old musical instruments, arms from various parts of Yugoslavia and the world all gifted to President Tito.

The Ethnographic Museum was established in 1901 and in 1950 it was moved into the former stock exchange building in the city centre (Students' Square). The museum was extended and the entire building adapted in 1983/84, while a new permanent display, showing the traditional culture of Serbia in the 19th and 20th centuries, opened in 1986. The article further describes this display, one of the museologically most modern ones in Yugoslavia. However, it has some defects due to insufficient cooperation between the architect and the curators.

The Serbian Historical Museum does not have its own building for a permanent exhibition. The Knez Miloš Residence in Topčider belongs to the museum. It is a cultural monument of the highest category, built in 1833 and renovated between 1980 and 1989. The renovation included technical innovation not impairing the authenticity. A permanent display is being prepared, which is to show the liberation of Serbia from Turkish rule and the creation of the Serbian state between 1808 and 1835. The display will contain a large number of original objects well layed out as an easily comprehensible whole. Its opening is planned for 1990.

Etnografski muzej, Beograd – detalj stalnog postava: proizvodi kazandžijskog zanata, u pozadini fotografija kazandžijskih prodavaonica u Prizrenskoj čaršiji; iz fototeke Etnografskog muzeja

NARODNA KULTURA NA TLU SR SRBIJE – STALNA POSTAVKA ETNOGRAFSKOG MUZEJA

Jasna Bjeladinović-Jergić
Etnografski muzej
Beograd

vadeset sedmog novembra 1984. godine u proširenim i obnovljenim prostorijama Etnografskog muzeja u Beogradu otvorena je nova stalna postavka Narodna kultura na tlu SR Srbije. Svečanim otvaranjem obeleženo je 80 godina od

prve stalne izložbe Etnografskog muzeja i 140 godina od osnivanja Narodnog muzeja u Beogradu, iz kojeg se naraslo Etnografsko odeljenje izdvojilo 1901. godine u samostalni muzej, najstariji etnografski muzej na tlu Jugoslavije i u jugoistočnom delu Evrope. Autori stalne postavke, koja je sedma u dugogodišnjoj izložbenoj delatnosti Etnografskog muzeja, jesu etnolozi – viši kustosi Jasna Bjeladinović-Jergić, Bratislava Vradić-Krstić, Dušan Maslovarić i Petar Kostić. Likovni realizator postavke je Radmila Lazarević, akademski slikar, a projektant prostora i opreme Milan Pališaški, dipl. ing. arhitekture. Otvaranju izložbe prethodili su obimni radovi na sanaciji, uređenju i opremanju šestospratne zgrade na Studentskom trgu 13. Prostori za stalnu postavku, povremene izložbe, sistematske zbirke za tekstil, nakit, keramiku, metalno posude, predmete uz običaje, biblioteku, konzervatorsko-preparatorske radionice, dezinfekcionu komoru, fotolaboratoriju kao i radni prostori Odeljenja za proučavanje narodne kulture, dokumentacije, prosvetno-pedagoške službe i upravno-administrativnog sektora znatno su prošireni. Stalna izložba postavljena je u prizemlju, na međuspratu i prvom spratu. Sala sa kinoprojektorom osim za prikazivanje etnofilmova, koristi se za predavanja, stručne i naučne skupove, kao etnotatar, za koncerte i drugo. Iako je preuređenjem i opremanjem zgrade mnoge potrebe Etnografski muzej rešio na najbolji mogući način i time dosegao nivo dobro sređenih i savremeno opremljenih i organizovanih muzeja u Evropi i šire, s obzirom na veoma bogat fond ostao je problem smeštaja sistematskih zbirki, posebno predmeta većih dimenzija. Svesrdnim i upornim nastojanjima da se jedno krilo Muzeja oslobodi od sukorisnika zgrade (Socijalistički savez i Komitet SK grada) što će se, nadamo se, u skoroj budućnosti uspešno ostvariti, zbirke iz oblasti privrede, transporta i pokućstva dobile bi odgovarajući smeštaj, čime bi se celokupne potrebe Muzeja rešile pod istim krovom zgrade, nenamenski građene, ali u mogućoj dobroj meri prilagođene muzejskim potrebama. Za sada Etnografski muzej raspolaže sa 5.440 četvornih metara u zgradi lociranoj u starom kulturno-istorijskom jezgru grada u blizini parka i tvrđave Kalemegdan, s tim što za smeštaj etnografskih predmeta većih dimenzija, arhivskog i drugog materijala koristi i deo prostranog skloništa na Novom Beogradu.

Od samog početka Etnografskog muzeja u Beogradu obraćala se osobita pažnja istraživanju, prikupljanju, proučavanju i čuvanju svedočanstava o životu i običajima najširih slojeva naroda ne samo na tlu republike Srbije nego i cele Jugoslavije. Stoga se u ovoj kulturno-naučnoj instituciji steklo veliko bogatstvo tradicionalnog kulturnog nasleđa Srba i drugih etničkih zajednica koji su živeli i žive na tlu Srbije, kao i kulturna dobra drugih sredina sa celokupnog jugoslovenskog prostora. Iz takve koncepcije Muzeja proisticali su sadržaji stalnih i povremenih izložbi. Njihov kvalitet i obim bili su u zavisnosti

od dostignuća etnologije i muzeologije, opštih društvenih i kulturnih uslova i zahteva u određenim vremenima.

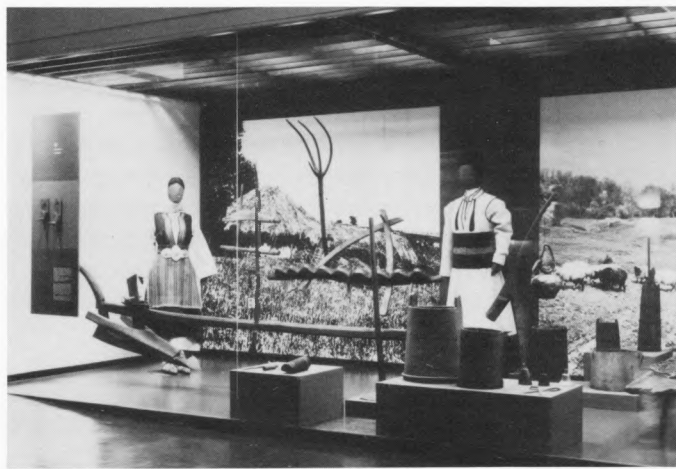
Prva stalna postavka Etnografskog muzeja otvorena je 20. septembra 1904. godine. Priredena u okviru proslave stote godišnjice prvog srpskog ustanka, izložba je, pored velikog broja različitih etnografskih predmeta, prikazala i 59 narodnih nošnji sa šireg jugoslovenskog prostora. Konceptija Pregleda narodne kulture bila je u duhu tadašnjih težnji za nacionalnim oslobođenjem i ujedinjenjem Južnih Slovena. Izložba je imala veliki publicitet u Srbiji i Evropi, naročito među kulturnim i naučnim poslenicima. »Tada je ustanovljeno da je Etnografski muzej jedan od najboljih slovenskih etnografskih muzeja.« Druga stalna postavka otvorena je 1919. godine. Na sadržaj i obim izlaganja odrazili su se stanje u fondu Muzeja, opustošenog u proteklom prvom svetskom ratu. Uz ovu postavku objavljen je 1924. godine prvi katalog Vođa kroz Etnografski muzej.

U trećem periodu rada i razvoja Etnografskog muzeja, posle drugog svetskog rata, dolazi do problema u idejno-teorijskom konceptu muzeja, primeni savremenih muzeoloških dostignuća, sve intenzivnijem naučno-istraživačkom radu i znatnom povećanju stručnog kadra. U ovom periodu i pored dva preseljenja i konačnog smeštaja u sadašnjoj zgradi, problem nedovoljnog prostora za izlaganje i druge potrebe ostao je zadugo prisutan. Za razliku od treće stalne postavke, otvorene 1946. godine, na kojoj su bili prikazani bogatstvo i raznovrsnost predmeta u zbirkama Muzeja i tradicionalna kultura sela u Jugoslaviji, četvrta stalna postavka bila je posvećena tradicionalnoj kulturi Srbije. Na toj izložbi, otvorenoj 1951. godine povodom obeležavanja pedeset godina samostalnog postojanja i rada Muzeja, predstavljene su sledeće etničko-geografske celine: istočna Srbija sa južnim Pomoravljem, Šumadija, Stari Vlah, Kosovo i Metohija, Vojvodina. Osnovna zamisao bila je da se prikaže život i kultura sela u drugoj polovini XIX i početkom XX veka kroz posebne oblike stanovanja, odevanja, narodnog stvaralaštva s posebnim naglaskom na raznovrsne privredne grane.

Za petu stalnu postavku Narodna umetnost Jugoslavije, otvorenu 1961. godine, po osnovnom konceptijskom pristupu predmeti su odabrani prema estetskom principu i raspoređeni u okviru osnovnih prirodno-privrednih uslova nastanka. Kroz umetnost stočara i umetnost zemljoradnika proisteklih u okrilju osobenih privrednih uslova, nastojale su se prikazati i etničke posebnosti u likovnom izražavanju, poreklo i tradicija pojedinih oblika, međusobna prožimanja i uticaji. Za tu postavku adaptirane su prostorije, izrađena nova oprema, a likovna realizacija savremeno primenjena. Šesta stalna postavka Narodne nošnje Jugoslavije, priredena o 75-godišnjici Muzeja 1976. godine, dala je novi pristup u sagledavanju raznovrsnih oblika narodnog odevanja na tlu Jugoslavije u drugoj polovini XIX i prvim decenijama XX veka. Na osnovu sistematizacije prema kulturno-geografskoj pripadnosti izloženi su bili tipovi primorsko-jadranskih, dinarskih, srednjobosanskih, centralnobalkanskih, panonskih i alpskih nošnji. Projektovana je nova oprema, izdat je, kao i za prethodnu postavku, studijski katalog.

U koncipiranju nove stalne postavke Narodna kultura na tlu SR Srbije nastojalo se da se prema materijalu u muzejskim zbirkama, etnografskoj građi koju je još bilo moguće sabrati na terenu i savremenim saznanjima u etnološkoj nauci, s jedne strane, i u zavisnosti od novog, znatno povećanog izložbenog prostora, s druge strane, pruži što širi i sadržajni prikaz kulture naroda u Srbiji u XIX i XX veku, prilagođen i namenjen posetiocima različitog obrazovanja i uzrasta.

Izradi koncepcije prethodila su intenzivna istraživanja pojedinih tema u okviru rada na naučno-istraživačkom projektu Materijalna kultura u Srbiji i drugim istraživačkim projektima monografskog karaktera kao što su: Etnološka proučavanja užičkog regiona, Derdap II, Valjevska Kolubara, etnološka

Etnografski muzej, Beograd – detalj stalnog postava: dio zidne vitrine s prikazom zemljoradnje brdskog tipa i karakterističnim nošnjama šopskog područja jugoistočne Srbije; iz fototeke Etnografskog muzeja

ispitivanja kruševačkog kraja, zatim okolice Novog Pazara, Sjeničko-pešterske visoravni. Zamašna naučna istraživanja i rezultati do kojih se došlo, objedinjeni sa dotadašnjim saznanjima u etnološkoj nauci, predstavljali su osnove za sagledavanje bitnih odlika narodne kulture u Srbiji, tipoloških i varijantnih karakteristika pojedinih grana tradicionalne kulture u okviru kulturno-geografskih zona i Srbije u celini. Osim toga, iako je fond Etnografskog muzeja, stvaran decenijama, postao prava riznica etnografskog materijala, posebna pažnja bila je obraćena, naročito u toku 1982, 1983. i 1984. godine, istraživanjima za nabavku predmeta, prvenstveno onih koji su nedostajali ili su bili nedovoljno zastupljeni u zbirkama, kako onih koji potiču iz starijeg perioda (XIX i početak XX veka), tako i onih iz vremena sredine XX veka pa nadalje sve do danas. Zahvaljujući studiozno planiranom otkupu, u realizaciji zadane teme stalne postavke bilo je moguće, pored građe nabavljene u ranijem periodu kulturne istorije Muzeja, izložiti priličan broj novonabavljenih, pa prema tome prvi put prezentiranih eksponata kao što su naprimer zaprežna kola vrndelj, saonice, svečana kola, metalni plug dvobrazdaš, razboj i druga pomagala za izradu svilenog prizrenskog platna, radionice ili delovi alata voskarskog, hasurdžijskog, mutavdžijskog i terzijskog zanata, pojedini kompleti odeće, primerci čilima, predmeta uz običaje (lile, olalije, lazarice) i drugo.

Stalna postavka Narodna kultura na tlu SR Srbije sa hronološko-tematskim pristupom u prikazivanju materijalne, društvene i duhovne kulture pretežnim delom obuhvata tradicionalne oblike kulture seoskog stanovništva u XIX i XX veku. Pored seoske kulture prikazane su i osnovne karakteristike stanovnika urbanih sredina kroz raznovrsne sadržaje balkanske čaršije. Etnografskim predmetima, fotosima i prigodnim legendama nastojao se objasniti i prikazati kulturno-istorijski razvoj i uslovi iz kojih su proistekli oblici narodnog života i kulture u vremenu druge polovine XIX i u XX veku.

Na početku izlaganja dati su preko geografskih karata, legendi i karakterističnih fotosa podaci o položaju SR Srbije u Jugoslaviji i šire na Balkanskom poluostrvu i u Evropi, kao i njene osnovne odlike sagledane kroz istorijske, prirodno-geografske, privredne i kulturne uslove, sa posebnim osvrtom na poreklo i migraciona kretanja stanovništva koja su bitno uticala na prenošenje, prostiranje i prožimanje osnovnih tradicionalnih kulturnih elemenata.

U nastavku izlaganja koji hronološki teče u tri ekspoziciona nivoa, prikazana je kultura stanovništva teritorije SR Srbije u okviru kulturno-geografskih zona u kojima su isti ili slični, prirodni, privredni, istorijski, ekonomski, društveni i kulturni uslovi uticali na stvaranje određenih oblika kulture. Na osnovu

Etnografski muzej, Beograd – detalj stalnog postava: grnčarska radionica, Pirot, jugoistočna Srbija; iz fototeke Etnografskog muzeja

porekla i sastava stanovništva, dijalektoloških osobina, privrednih karakteristika, načina stanovanja, odevanja, nekih izrazitih oblika društvene organizacije, guhovne nadgradnje, narodni život i kultura u Srbiji prikazani su u okviru sledećih kulturnih zona: 1. dinarsko područje jugozapadne Srbije, 2. Kosovo i Pomoravlje južne Morave, 3. Šopluk i severoistočna Srbija, 4. prelazna oblast severne Srbije i Vojvodina.

Na početku svake kulturno-geografske zone kartom i legendom prikazane su i objašnjene njene osnovne etnografsko-kulturne karakteristike, upotpunjene fotosima tipičnog podneblja. Zatim se predmetima, fotografijama i sažetim legendama i natpisima (datim uporedo na srpskohrvatskom i engleskom jeziku) prate posebnosti svakog kulturno-geografskog područja kroz privredne grane, naselja, kuće s okućnicom, odevanje, ćilimarstvo, društvena i duhovna obeležja. Sve ovo upotpunjuju zvuci izvorne narodne muzike, vokalne i instrumentalne, snimljene u dva različita bloka.

Na postavci je izloženo 2.226 originalnih predmeta, konzervatorski u potpunosti obrađenih, 73 figure maskiranih povorki obrednih ophoda i kompleta narodnih nošnji srpskog i drugih naroda i narodnosti koji žive na tlu SR Srbije, 13 maketa tipičnih kuća s okućnicama, crkve brvnare, vodenice, valjavnice, vetrenjače, salaši i 189 fotografija snimljenih karakterističnih pojava iz narodnog života.

U izložbenom prostoru veličine 1.900 kvadratnih metara najviše su zastupljene zidne vitrine, zatim vitrine u prostoru i manji broj pultnih vitrina za prikaz godišnjih običaja te »sendvič« vitrina za ćilime većih dimenzija. U sledu zidnih vitrina, a u okviru gotovo svakog kulturno-geografskog područja dato je osam preseka enterijera »kuće« i sobe, koji kao i nekoliko kompletnih zanatskih radionica privlače posebnu pažnju posetilaca. Gotovo su svi eksponati zaštićeni sa staklom, a samo poneki izložci (kola, saonice, drveni plug s kolečkama, metalni plug, nadgrobni spomenici) postavljeni su slobodno u prostoru na niskim postamentima u boji podne obloge.

U cirkulaciji izložbom predviđena su mesta za odmor posetilaca kao i mesto za video rekorder sa širim slobodnim okruženjem, pogodnim za zadržavanje grupe posetilaca i posmatranje programa sadržajno usklađenim sa tematikom izložbe. Dok je postavka video rekordera u toku, u dvorani sa kinoprojektorom, smeštenoj u prizemlju uz stalnu postavku, od samog otvaranja izložbe prikazuju se povremeno etnografski filmovi koji svojim sadržajima upotpunjuju i proširuju pojedine teme stalne postavke.

Istovremeno sa otvaranjem stalne izložbe objavljen je prospekt, najpre na srpskohrvatskom a zatim i na engleskom jeziku. U toku su radovi na izradi studijskog kataloga koji će uz tekst od deset autorskih tabaka sadržati crno-

bele i kolor ilustracije. Autori prospekta i studijskog kataloga su autori koncepcije i postavke stalne izložbe.

Na kraju treba istaći da Narodna kultura na tlu SR Srbije, sadržajno i kompleksno studijski pripremljena i postavljena, predstavlja u nas do sada najkompletniji stalni postav tradicionalne kulture određenog prostora, praćen savremenim prostornim i likovnim rešenjima kao i tehničkim sredstvima ventilacije i drugih oblika zaštite muzejskog prostora i ekspanata.

Primljeno: 10. 4. 1990.

SUMMARY

Traditional Culture in Serbia – permanent display of the Ethnographic Museum

Jasna Bjeladinović-Jergić

A new permanent display of Traditional Culture in Serbia opened in the premises of the Ethnographic Museum in Belgrade. Extensive preparation, restoration, adaptation and furnishing of the four-story building preceded the opening. Depots were adjusted though collections of larger objects could not be accommodated. The paper describes the previous six displays. The new one was preceded by extensive research and work on location as well as by purchasing of new objects. The building has a space of 5.440 square metres, the permanent display taking up 1.900 square metres holding exhibits of the material, social and spiritual culture in villages and urban areas of Serbia in the 19th and 20th centuries. Ethnographic exhibits, models of houses, photographs and legends illustrate the cultural and geographic zones through the chronological and thematic concept of the display. Videorecorders are also to be installed and ethnographic films are shown in a separate room. A specialist catalogue of the museum is also being prepared.

MEMORIJALNI CENTAR »JOSIP BROZ TITO« – MUZEJSKO-MEMORIJALNI SADRŽAJI

Gorica Erceg-Sarajčić

Memorijalni centar »Josip Broz Tito«
Beograd

emorijalni centar »Josip Broz Tito« je osnovan 16. novembra 1982. godine. Muzejske i spomen-jedinice Centra otvarale su se postupno posle tog datuma iako su pripreme za otvaranje otpočele ranije. Pa ipak, posao na stalnim muzejskim

postavkama ili adaptacijama memorijalnih prostora nije okončan. Paralelno sa upoznavanjem muzejskog fonda, u toku su manje ili veće izmene unutar samog sadržaja koji se izlaže. Deo izloženog muzejskog fonda raspoređen je u muzejskim i spomen-jedinicama, i to u Muzejima »4. juli«, »25. maj«, Spomen-zbirci i Starom muzeju, kao i u memorijalnim prostorima – Rezidenciji, Lovačkoj kući, Bilijarnici i Kući cveća.

U ovom tekstu ćemo se ograničiti samo na muzejske i spomen-jedinice koje se nalaze u Beogradu, iako treba imati u vidu da su Rodna kuća druga Tita u Kumrovcu i rezidencija na ostrvu Vangi na Brionima u sastavu Memorijalnog centa. O Rodnoj kući u Kumrovcu već je dosta tekstova i informacija